

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond

Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Heli Tomps

PAKRI TULETORNI TEHNILISE HOONE SEISUKORRA HINNANG JA ETTEPANEKUD HOONE KORRASTAMISEKS

Mälestise registri nr 9497 Pakri tuletorni tehniline hoone, 1950. a

Majaka tee 45, Paldiski linn, Lääne-Harju vald

2019/2020 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. AJALOOLINE ÜLEVAADE	6
1.1. Pakri tuletorni kompleks	6
1.2. Stalinism	8
2. HOONE VÄÄRTUSED	8
2.1. Väärtuslikud detailid	9
3. MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD	9
3.1. Vundament ja sokkel	9
3.2. Välisseinad	10
3.3. Katus	10
3.4. Avatäited	11
3.5. Interjöörid	11
3.6. Krunt	11
4. SÄILITAMISE JA RESTAUREERIMISE ETTEPANEKUD	12
KOKKUVÕTE	13
KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKAD	14
LISAD	15
Lisa 1 Mõõdistusjoonised 1984. a (Muinsuskaitseameti arhiiv)	15
Lisa 2 Fotod	18

SISSEJUHATUS

Pakri tuletorni tehniline hoone on kasutusele võetud 1950. aastal.

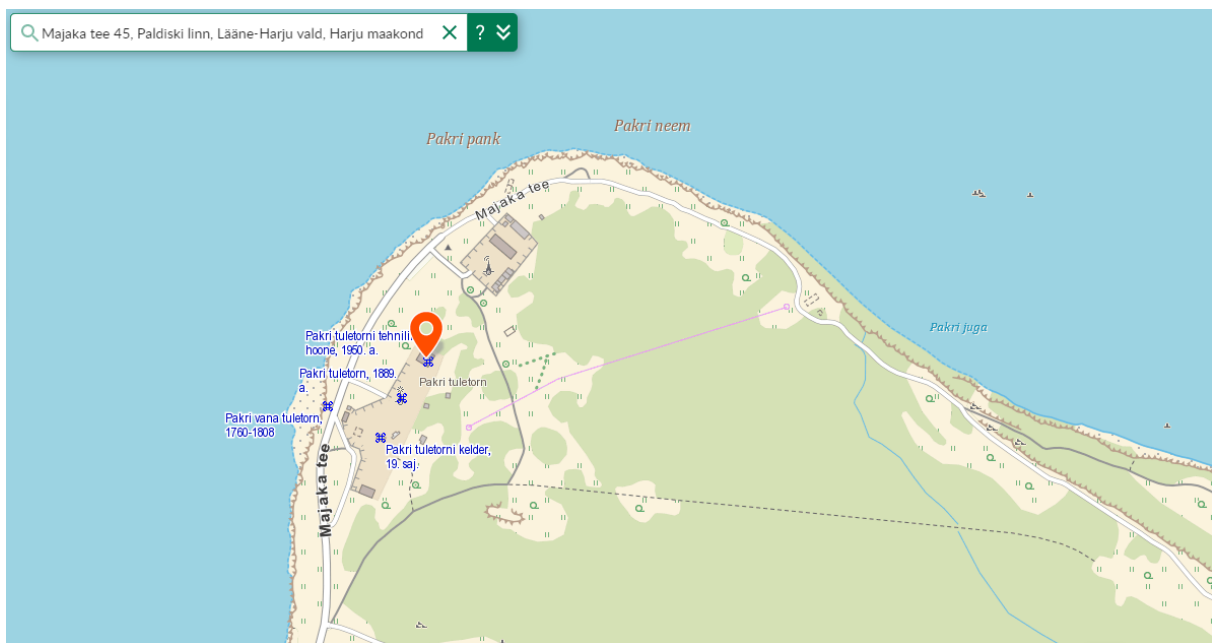
Aadress: Harju maakond, Lääne-Harju vald, Paldiski linn, Majaka tee 45.

Katastritunnus: 58001:003:0231, katastriüksuse pindala 1847 m², katastriüksuse sihtotstarve elamumaa 100%.

Kinnistu omanik: Eesti Vabariik, riigivara valitseja Kaitseministeerium, volitatud asutus Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus.

Mälestiste registri nr 9497 „Pakri tuletorni tehniline hoone, 1950. a“.

Mälestise kirjeldus: ühekorruseline, klassitsismi printsiipe järgiv, ruudukujulise põhiplaaniga krohvitud kivihoone. Kaetud kahes tasandis kelpkatusega. Esifassaadi ilmestab keskne pidulik kolmnurkfrontoon ja liseenid. (Kultuurimälestiste riiklik register 2004)

Skeem 1. Asendiskeem, Maa-ameti kaart. Majaka tee 45 hoone tähistatud punase märgiga.

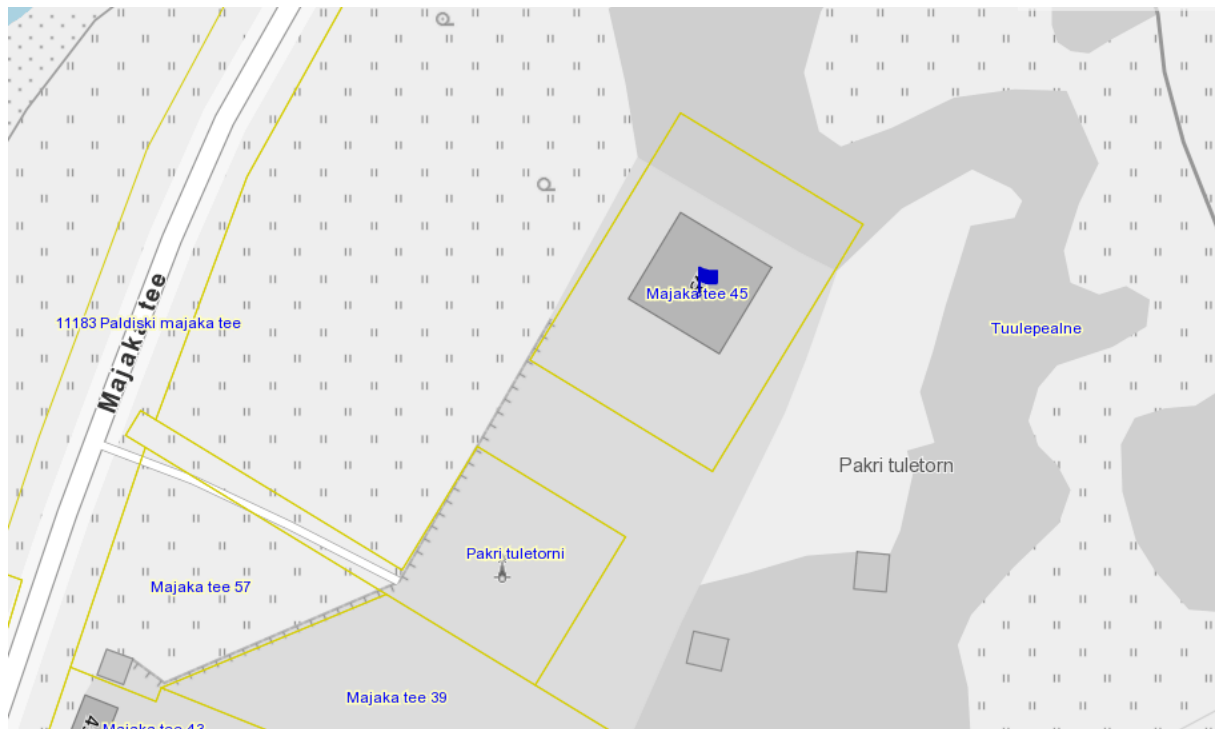

Foto 1. Kaldaerofoto 1932. aastast, Muinsuskaitseameti fotoarhiiv

Foto 2. Maa-ameti kaldaerofoto 14.05.2013

Skeem 2. Asendiskeem krundipiiridega, Maa-ameti kaart

Hoone ehitisregistri kood: 120831887. Hoone nimetus: tehnohoone. Ehitise staatus: „kasutusest maas“. Esmase kasutuselevõtu aasta: 1950. Korruste arv 2, ehitisealune pind 309 m². Kõrgus 5 m, pikkus ja laius 17,5 m. Suletud netopind 272 m², köetav pind 242 m². (Ehitisregister)

Valisin töö teemaks Pakri tuletorni tehnilise hoone sellepärast, et omaniku esindaja arvates on see nõukogude ajal ehitatud hoone väärtusetu ja ekslikult riikliku kaitse all. Plekk-katus häirib mereside raadiolainete tööd ja kõige meelsamini lammutaks riigimaa valitseja Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus tülika hoone hoopis maha.

Soovin oma tööga välja selgitada kas hoone on väärtuslik ja kas sel on mälestise tunnuseid.

Töö eesmärk on Pakri tuletorni generaatorihoonetehnilise seisukorra hindamine ning ettepanekute tegemine hoone säilitamiseks ja restaureerimiseks.

1. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Esimesed jäljed inimasustusest Pakri poolsaarel pärinevad juba rauaajast. XIII sajandil tekkis poolsaarele rannarootsi asustus (keskuseks praegune Laoküla), XVII sajandil alustasid rootslased sadama ehitamist.

1.1. Pakri tuletorni kompleks

Pakri tuletorn asub Pakri (*Packerort*) poolsaare loodetipul kõrgel paeklindi äärel ja märgistab põhjaranniku merepoolset serva tähtsa laevatee ääres. Tuletornilaadne ehitus võis Pakri poolsaare kõrgel kaldapealsel olla juba Rootsi võimu ajal 17. sajandil. 1724. aastal püstitati Peeter I käsul uus paekivist tuletorn, mille asukoha olevat Peeter I ise ehitajatele kätte näidanud, kui ta 1723. aastal Paldiskit kui tulevast Vene mereväe põhibaasi külastas. Esimene torn oli 5 sülda (ca 10,7 m) kõrge. 1760. aastal ehitati samale kohale 48 jala (ca 14,6 m) kõrgune paekivitorn. Võimalik, et tegemist oli varasema torni rekonstrueerimisega. 1808. aastal ehitati torn 20 jala (ca 6 m) võrra kõrgemaks, laternas hakati kasutama 15 kanepiõlilampi ja hõbetatud kumerpeegleid. (Jaan Vali 2011)

Foto 3. Postkaart Pakri vanast tuletornist u 1890. Aivo Aia kogu.

1889. a ehitati tänaseni säilinud kõrge kaheksatahulise soklikorrusega punane krohvitud paekivitorn vanast tuletornist 80 m kaugusele kirdesse. Uus tuletorn oli Eesti ranniku kõrgeim: torni kõrgus maapinnast 52 m ja tule kõrgus merepinnast 73 m. Vana tuletorn oli kaldavaringu tõttu jäänud paeklindi servale ohtlikult lähedale, mistõttu lammutati see mõne aja pärast kuni esimese korruseni maha ja kasutati edaspidi petrooleumilaona. 1903. aastal ehitati tuletornist põhja poole pneumaatilise sireeni jaoks eraldi hoone ja motoristide elamu. 1930. aastatel anti tuletorn Mereside posti alluvusse. Kompleksile ehitati juurde vaatlustorn ja signalistide elamu.

Foto 4. Pakri mereside vaatlustorn ja tuletorn. Foto 1930. Tallinna Linnaarhiiv.

II maailmasõjas, 1941. aastal said teenindushooned ja tuletorni valgusseade tugevalt kannatada, mistõttu enamus teenindushooneid tuli uuesti rajada. Uuefunktsioonilise hoonena ehitati 1950. aastal juurde generaatorihoone, kus asusid diisलगeneraatorid ning raadiomajaka- ja udusignalisatsiooni seadmed.

Generaatorihooned tekkisid tulejaamadesse 20. sajandil seoses tuletornide elektrivalgusele üleviimisega. Generaatorihoones oli kaks diisलगeneraatorit, millest üks töötas ja teine oli tagavaraks. Hiljem hakati stabiilsema elektrivoolu saamiseks kasutama akusid, mida laadisid diisलगeneraatorid. Akud võtsid generaatorihoones enda alla sageli terve toa.

Generaatorihoonesse lisati 20. sajandi teisel poolel mitmesuguseid tuletorniseadmete juhtimispulse ja vajadusel raadiomajaka seadmeid. (Jaan Vali 2011)

Kahetuhandendate aastate algusest on Majaka tee 45 krundi ümber keerelnud kinnisvara afäärid. 2001. aastal otsustas Paldiski linna volikogu taotleda riigilt Paldiski linnale tasuta munitsipaalomandisse tuletorni abihooned. Poolsaarele lubati rajada noortelaager ja keskus vähekindlustatud peredele. Põhjuseel, et Majaka tee 45 hoonel on muinsuskaitsepiirangud ja hoone on väidetavalt väga halvas seisukorras, müüdi hoone 2006. aastal turuhinnast oluliselt odavamalt eraisikule, kes sai ka õiguse hoone juurde maad erastada. 2007. aastal võõrandati kinnistu volikogu esimehe lähisugulasele, kes selle järgmisel aastal uuesti riigile tagasi müüs. (Rasmus Kagge, 02.04.2009, Postimees)

1.2. Stalinism

Stalinistlik arhitektuur on Nõukogude Liidus Jossif Stalini (1878 - 1953) võimuloleku ajal viljeletud uusklassitsism, mille alguspunktiks loetakse 1933. aastal heaks kiidetud arhitekt Boriss Iofani Nõukogude palee projekti. Projekt jäi Moskvast siiski realiseerimata. Stalinistlik arhitektuur on osa sotsialistliku realismi kunstisuunast. Arhitektuuris olid olulised sümmeetria ja monumentaalsus. Palju rõhku pöörati lopsakale dekoorile, mis kujutas tihti sotsialistlikku sümbolikat.

Stalinistlikke hooneid ehitati linnades sõjas purustada saanud hoonete varemete asemele, samuti rajati asulatesse uusi stalinistlikke elamukvartaleid ning suurejoonelisi kultuuripaleesid. Ehituskvaliteet oli üldiselt hea, sest ehitati käsitsi.

2. HOONE VÄÄRTUSED

Pakri tuletorni tehniline hoone on väga sümmeetriline nii väljast, kui ka seest. Hoonet kaunistavad kolmnurkfrontoonid ja peateljega sümmeetriliselt paiknevad liseenid esi- ja tagafassaadil. Esifassaadil on kaks petikakent. Sotsialismi sümboleid ei ole hoone kaunistamiseks kasutatud.

Peasissepääs asub tuletornipoolse fassaadi keskteljel. Hoone avad on paigutatud kõikidel külgedel sümmeetriliselt. Põhiplaan on ruudukujuline. Suure ruudu sees on väiksem ruut

(koridor), mille ümber paiknevad korrektselt neli võrdse suurusega ristkülikukujulist hooneosa (skeem 5). Plaanilahenduselt on selgelt arusaadav, et funktsionaalsus ei ole olnud projekteerija prioriteet.

Hoone ette on rajatud esinduslik väljak. Säilinud on kaks hoone peateljega sümmeetriliselt paiknevat betoonäärüstusega lillepeenart (Foto 13).

2.1. Väärtuslikud detailid

1. Hoone kehand.
2. Kõik fassaadide ehisdetailid – karniisid, liseenid, frontoonid.
3. Metallist aastaarv „1950“ esifassaadi kolmnurkfrontoonil.
4. Sümmeetriliselt asetsevad kandvad siseseinad.
5. Tahveluksed koos valgmikega.
6. Frontoonides asuvad kaaraknad.
7. Katuse kuju ja uugid.

3. MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD

Hoone tehniline seisukord on üllatavalt hea vaatamata sellele, et see on pikka aega kasutuseta seisnud ja ukсед on olnud avatud kõigile uudishimulikele. Ilmselt on hoone hästi säilinud tänu omaaegsele heale ehituskvaliteedile. Hoone ümbrus on nii võsastunud, et seda on pea võimatu näha Majaka teelt, kus liiguvad enamus poolsaart külastavaid turiste.

3.1. Vundament ja sokkel

Hoone on ehitatud madalvundamendile. Sokkel on krohvitud. Irdunud krohvi alt on näha punast kãrgtelist, mis ei ole poorsuse tõttu hoone sokli jaoks sobilik ehitusmaterjal. Ilmselt on sokli suhteliselt hea seisund tingitud headest aluspinnase geoloogilistest omadustest ja tugevast krohvikihist, mis soklit ilmastiku eest kaitseb. Ümber hoone sokli on betoonist valatud pandus, mis on küll üsna amortiseerunud, aga täidab oma ülesannet ja juhib sadeveed hoonest eemale.

Sokli restaureerimisel tuleb teha krohviparandused sama koostisega mördiga, mida hoone krohvimisel on algupäraselt kasutatud. Krohvisegu retsepti saab kindlaks määrata laboris. Sokkel värvida lubivärviga.

3.2. Välisseinad

Välisseinad on laotud tellistest ja krohvitud. Krohv on suuremate kahjustusteta, punakas värv on tugevalt kulunud. Krohv on ilmselt väikese tsemendisisaldusega lubikrohv. Karniisid on lihtsa kujundusega ja hästi säilinud. Välisavad on eenduva raamistusega. Esifassaadil on sümmeetriliselt mõlemal pool peasissepääsu liseenid.

Välisseinte restaureerimisel kasutada sama retseptiga mörti, mida on algupäraselt hoone krohvimiseks kasutatud. Hoone väljastpoolt soojustamine on keelatud. Samuti ei või kasutada soojustuskrohvi, sest igasuguse kihi lisamine hoone välisperimeetrile muudab hoone proportsioone.

3.3. Katus

Kahetasandiline madalakaldeline kelpkatus on kaetud roheliseks värvitud valtsplekiga. Katuse alumisel osal paiknevad sümmeetriliselt kaks uuki.

Katust on omaniku esindaja sõnul mõned aastad tagasi parandatud ja läbijooksud on suletud. Hoone sees läbijooksude tõttu suuri laekahjustusi ei täheldanud. Katusealusesse me hoone ülevaatus käigus ei pääsenud, sest trepp oli ära viidud.

Puudub töötav vihmaveesüsteem.

Hoone omaniku esindaja on avaldanud soovi katusekatte vahetamiseks mittemetallist katuse vastu, sest plekk-katus häirib raadioside tööd. Omaniku huvi on kasutada võimalikult odavat katusekatet – rullmaterjali või tsementplaati.

Rullmaterjali eluiga on lühike ja seda ei soovita antud hoone puhul kasutada.

Eterniitplaadi paigaldamisel ei saa kasutada katusepealseid vihmavee renne ning ripprennid varjavad räästakarniisi ning võivad seda lõhkuda.

Katusekatte vahetamine mõne muu materjali vastu peale valtspleki on mälestise ilmet rikkuv tegevus. Kui aga valida katkise algupärase valtspleki või uue eterniidi vahel, siis hoone säilimise seisukohalt on vettpidav eterniitkatus loomulikult parem. Võime eterniiti käsitleda ajutise katusekattena.

3.4. Avatäited

Kõik hoone ukсед on tahveluksed. Siseuksed on suhteliselt hästi säilinud, välisüksed on saanud suuremaid kahjustusi ilmastiku ja vandaalide poolt.

Suur osa aknaavasid on ehitusplaatidega kinni löödud, osa aknaid on algupäraseid ja hästi säilinud. Aknaplekid on värvitud, tugevalt roostes ja amortiseerunud.

Akende vahetamisel jälgida algupärase akende suurust ja ruudujaotust. Esimese korruse akende asemele võib teha koopiad. Teise korruse aknad võimaluse korral restaureerida, samuti restaureerida frontoonides olevad kaaraknad.

Uksed restaureerida ja viimistleda linaõlivärviga.

Koheselt tuleb sulgeda kõrvaliste isikute vaba sissepääs hoonesse. Avade sulgemisel mitte kahjustada olemasolevaid säilinud avatäiteid.

3.5. Interjäär

Hoone interjäär on tehnilisele hoonele kohaselt tagasihoidlik. Siseüksed on hästi säilinud, osade uste kohal on elegantsed kaheksa ruuduga valgмикud.

Seinad on krohvitud ning värvitud. Betoonest laed on värvitud valgeks.

Põrandad on kaetud keraamiliste plaatidega, mõnes ruumis on kitsaste laudadega puitpõrandad, mis on täiesti hävinenud. Generaatorite ruumis on maleruudus (10x10 cm) keraamilistest plaatidest põrand. Põrandates on kaablikanalid. (Foto 12) Ühtegi tehnoseadet ega agregati hoones ei ole.

Hoones on säilinud kandilised ventilatsioonitorustikud, mis on viidud robustselt läbi ukse framuugist. (Foto 10)

Teisele korrusele viiv trepp on kadunud. Treppiaugust on näha, et teise korruse sein ja lagi on kaetud kitsa puitlaudisega. (Foto 14)

Sisetöödel võib hoonele uue funktsiooni leidmisel anda arhitektile üsna vabad käed, siiski tuleb säilitada hoones sümmeetriliselt asetsevad kandvad siseseinad. Säilitamist väärivad tahveluksed koos framuugidega. Need võib säilitada originaalses asukohas või paigutada hoone piires ümber vastavalt plaanilahendusele.

3.6. Kruunt

Hoone kruundi pindala on 1847 m². Katastriüksusele puudub juurdepääs avalikult teelt. Kogu hoone ümbrus on võsastunud ja üks puu on hoone katusele kukkunud.

Hoone ümbrus tuleb puhastada võsast ja avada vaated hoonele. Krunti on vaja regulaarselt hooldada, et see uuesti ei võsastuks. Hoone restaureerimisel taastada ka peafassaadi ees olnud hulknurksed lillepeenrad.

4. SÄILITAMISE JA RESTAUREERIMISE ETTEPANEKUD

Säilitama peab hoone maht ja hooneosade omavaheline proportsioon. Algpärased piirdekonstruktsioonid, dekoratiivsed detailid, ukсед ja aknad tuleb säilitada ja restaureerida.

1. Hoone ümbert eemaldada võsa ja raiuda hoonele ohtlikult lähedal kasvavad puud. Avada vaated hoonele Majaka teelt.
2. Säilitada hoone proportsioonid, hoonele ei või ehitada juurde- ega pealeehitusi.
3. Hoonet ei või väljastpoolt soojustada. Energiatõhusust võib tõsta horisontaaltasapindade ja katuse (katuslae) soojustamisega.
4. Hoone fassaadid tuleb säilitada, avade kinniladumine ja uute avade tekitamine on keelatud.
5. Säilitada ja vajadusel restaureerida kõik fassaadide ehisedetailid.
6. Hoone katuse tasapinda ning katuseharja- ja räästajoont ei või muuta.
7. Säilitada katuse kandekonstruktsioonid. Vajadusel tugevdada ja proteesida olemasolevaid konstruktsioone sama tüüpi kvaliteetse puitmaterjaliga.
8. Kavandada uus toimiv sademeveesüsteem. Uued tsingitud plekist vihmaveetorud kavandada ümara ristlõike ja valtsitud pöördekohtadega.
9. Hoone säilitatavatesse kandvatesse siseseintesse võib teha uusi avasid.
10. Esimese korruse aknad võib asendada ehitusaegsete akende koopiatena valmistatud uute puitakendega. Välimisel raamil võib kasutada klaaspaketti. Akende klaasimisel kasutada kitti ja aknaraamid värvida linaõlivärviga.

KOKKUVÕTE

Pakri tuletorni tehniline hoone ehitati 1950. aastal tuletorni generaatorihooneks. See ruudukujulise plaanilahendusega klassitsistlikke põhimõtteid järgiv stalinistlik hoone näeb ühe tehnohoone kohta ebatavaliselt uhke välja ja on üllatavalt heas seisukorras vaatamata asjaolule, et on pikka aega kasutuseta seisnud. Mul ei õnnestunud välja selgitada hoone arhitekti ega ehitajaid, aga neile tuleb au anda, sest ehituskvaliteet on väga hea.

Pakri tuletorni generaatorihoone on hilisem teiste tuletornide abihoonetest, aga ta on oma ajastu silmapaistev arhitektuuripäril ja väärib kindlasti mälestise staatust.

Kahjuks ei õnnestunud mul leida hoone 70-aastase ajaloo kohta palju materjali. Paldiski oli nõukogude ajal suletud linn ja saladuses hoiti kogu tegevust, mis Pakri poolsaarel toimus. Hoone asub looduslikult väga erilises ja kaunis kohas ning on seepärast keerelnud peale maareformi toimumist kinnisvarahaide huviorbiidis. Kaunil hoonel oleks palju potentsiaali elamu või suvilana.

Käesoleval ajal on kinnistu omanikuks Eesti Vabariik ja riigimaa valitsejaks volitatud asutus planeerib Pakri poolsaare tippu laiendada võimsat meresidekeskust. Kahjuks muudavad lähedalasuvate sidemastide tugevad raadiolained hoone kasutamise inimeste tervisele ohtlikuks. Asutus ei saa tugeva elektromagnetkiirguse tõttu endisesse generaatorihoonesse rajada isegi enda administratiivhoonet.

Pakri poolsaare külastajatele jääb lähitulevikus vaid võimalus nautida vaateid kaunile uusklassitsistlikule hoonele, mis seisab oma ajastu märgina tuletorni kõrval ja ootab paremaid aegu.

Ükski tehnoloogia ei ole igavene ja loodetavasti tuleb aeg, kui see kena hoone uuesti kasutust leiab. Seni aga ei ole ohtu, et mälestis nn ülerestaureerimisega ära rikutaks.

KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKAD

Vaitmaa, E. Stalinistlik maja <http://longread.delfi.ee/forte/stalinistlik-maja?id=76115407>
(vaadatud 18.04.2020)

Kagge, R. Postimees <http://www.tallinnapostimees.ee/?id=101899> (vaadatud 27.04.2020)

<http://www.pakrituletorn.ee/ajalugu> (vaadatud 18.04.2020)

<http://www.etts.ee/EE/tuletornid/tuletornide-nimekiri/pohja-eesti/380-pakri-tuletorn> (vaadatud 18.04.2020)

Kultuurimälestiste riiklik register, <https://register.muinas.ee/> (vaadatud 18.04.2020)

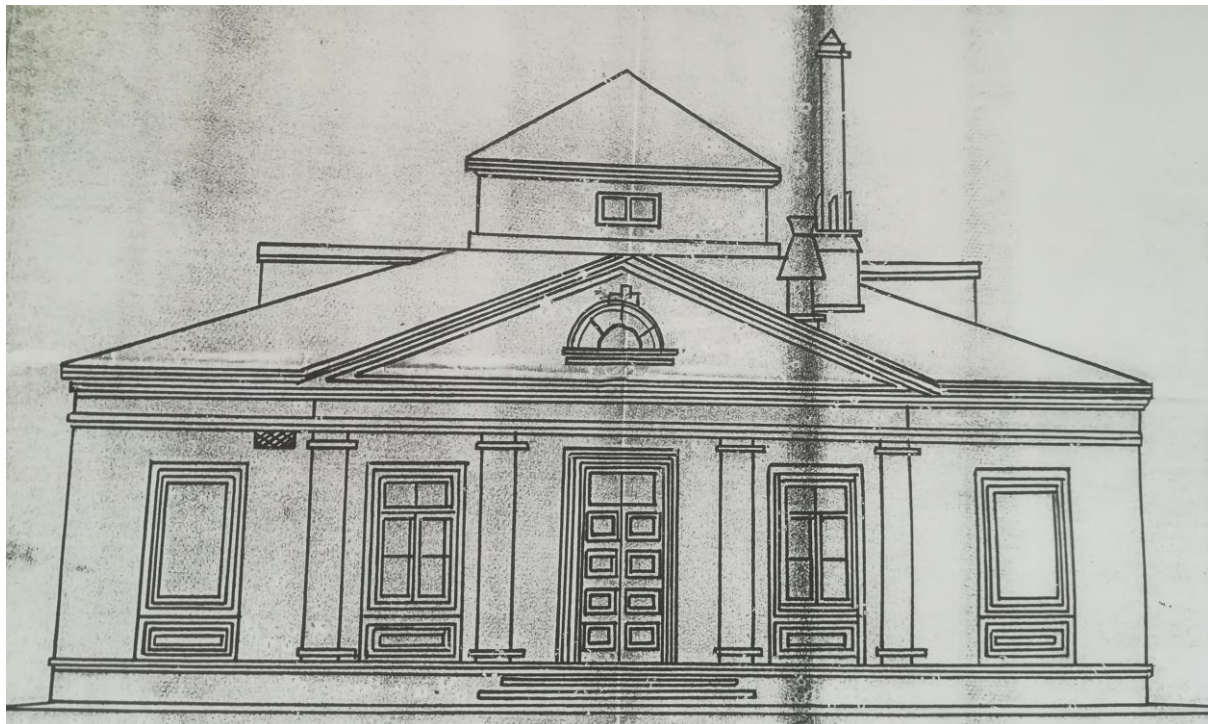
Ehitisregister, <https://www.ehr.ee/> (vaadatud 18.04.2020)

Maa-amet, <https://www.maaamet.ee/et> (vaadatud 18.04.2020)

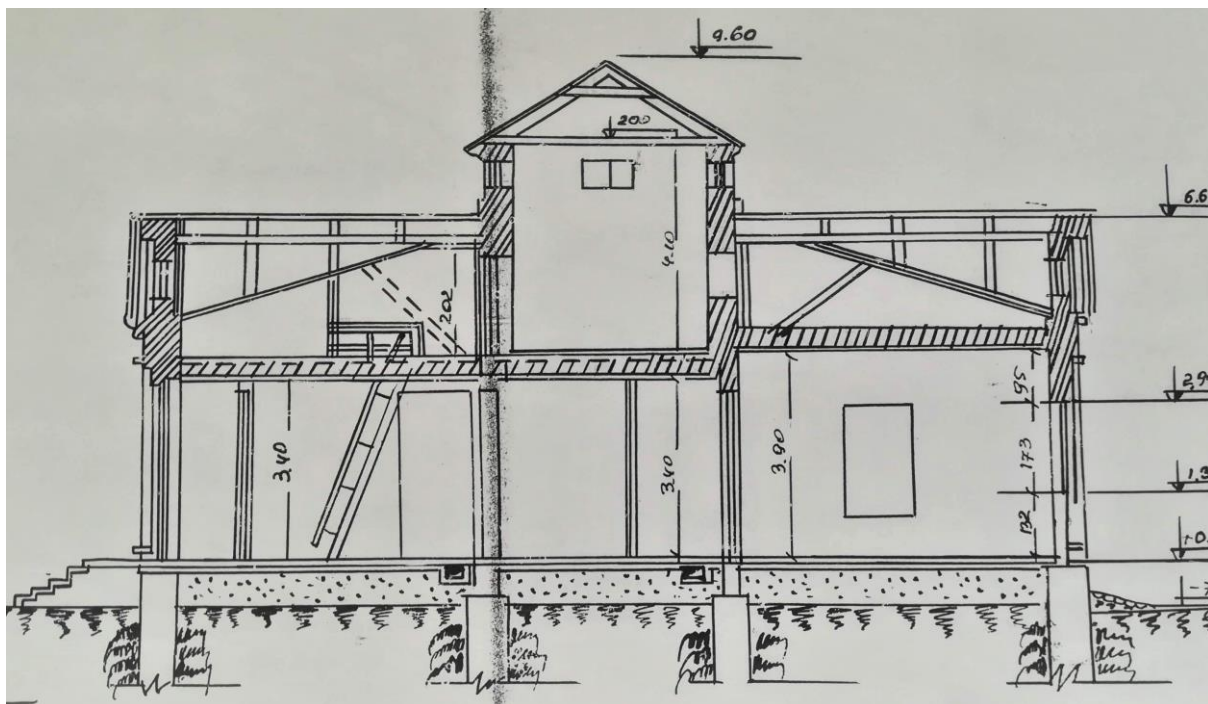
Vali, J. Eesti tuletornide ajalugu, 2011

LISAD

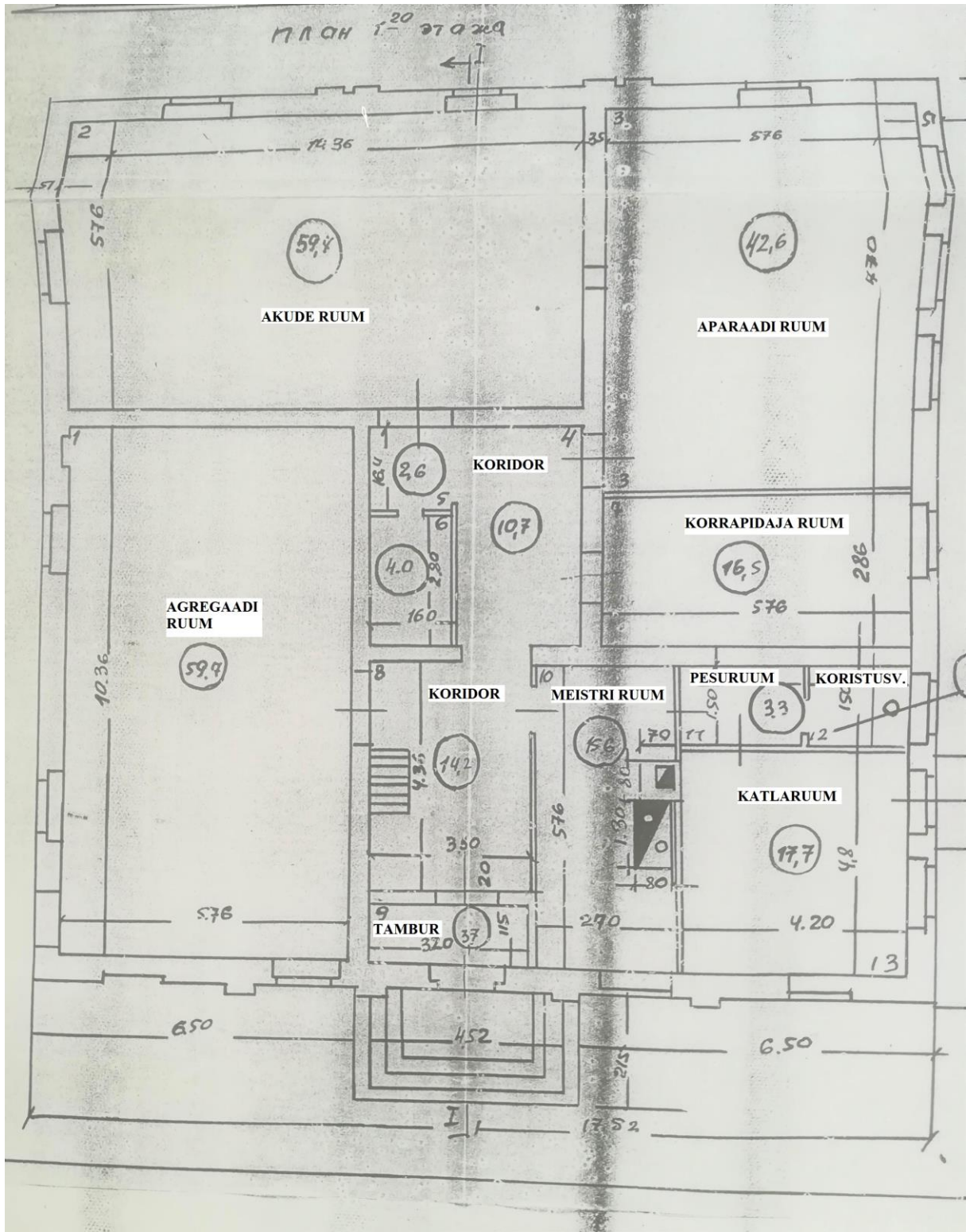
Lisa 1 Mõõdistusjoonised 1984. a (Muinsuskaitseameti arhiiv)

Skeem 3. Eestvaade

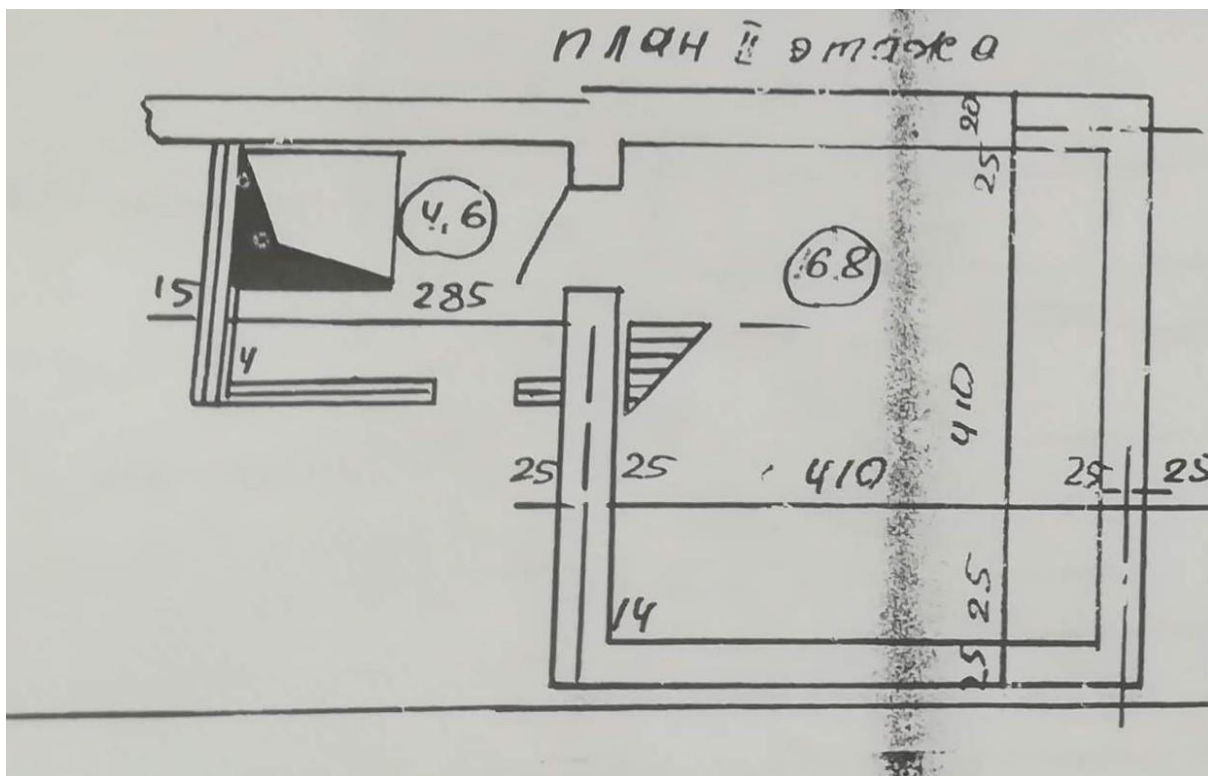

Skeem 4. Hoone lõige

Skeem 5. Esimese korruse plaan

Skeem 6. Teise korruse plaan

Lisa 2 Fotod

Foto 5. Esifassaad

Foto 6. Idafassaad

Foto 7. Võssa kasvanud tagafassaad

Foto 8. Sisevaade

Foto 9. Tahveluks framuugiga

Foto 10. Ukse framuug ventilatsioonitoruga

Foto 11. Generaatorite ruum

Foto 12. Generaatoriruumi põrand kaablikanalitega

Foto 13. Betoonäärüstusega peenrad esiväljakul.

Foto 14. Vaade üles trepiaugule.